

- самоврядування: неадекватність самооцінки; ослаблення (навіть втрата) або, навпаки, не виправдано гіпертрофований самоконтроль; ослаблення волі;
- соціальне неблагополуччя проявляється в неадекватному сприйнятті (відображенні) оточуючого світу; дезадаптивній поведінці; конфліктності; ворожості; егоцентризмі; прагненні до влади (як самоцілі), прагненні до збагачення та ін. [2].

Утім, одним із найбільш повних, на думку багатьох дослідників, є перелік *критеріїв психічного здоров'я*, запропонований Н.Д. Лакосіною та Г.К. Ушаковим (1976) [10]. До нього входить значна кількість ознак, починаючи від адекватності сприйняття й поведінкових реакцій, критичного підходу до обставин життя і закінчуючи почуттям відповідальності за близьких і самоствердженням у колективі без шкоди для інших його членів. Найбільш часто відмічаються такі риси, як інтерес до оточуючого світу, здатність до встановлення близьких контактів з оточуючими, альтруїзм, спрямованість на суспільно корисну справу, духовність, гармонійність, цілісність особистості, орієнтація на саморозвиток.

ВИСНОВКИ

Узагальнення здійсненого аналізу дозволило констатувати, що у складі *критеріїв психічного здоров'я* головну роль дослідники відводять психічній рівновазі й пов'язаним із нею гармонійності організації психіки та її адаптивним можливостям, адекватності сприйняття предметів, явищ і обставин, відповідності психічних реакцій інтенсивності зовнішніх подразників, упорядкованості психічних явищ, критичній самооцінці й оцінці оточуючих обставин, здатності до адекватної зміни поведінки відповідно до змін навколишнього оточення і його організації відповідно до прийнятих морально-етичних норм, почуттю прихильності й відповідальності стосовно близьких людей, здатності розробляти й здійснювати власний життєвий план.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрос М.С. Психічне здоров'я особистості: психологічне консультування керівників шкіл / М.С. Андрос // Освіта і управління. – Том 2. – 1998. – Число 2. – С. 64.
2. Бачерников Н.Е. Философские вопросы психиатрии / Н.Е. Бачерников, В.П. Петленко, Е.А. Щербина. – К., 1985. – С. 35–36.
3. Большой психологический словарь / [сост. и общ. ред. В. Мещерякова, В. Зинченко]. – СПб.: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2003. – 672 с.
4. Братусь Б.С. К изучению смысловой сферы личности / Б.С. Братусь // Вестник Московского университета. – 1981. – №2. – Сер. 14. Психология. – С. 46–56.
5. Всемирная декларация по здравоохранению ВОЗ (Копенгаген, 1998) // Загальна декларація прав людини. – К., 1998. – С. 3–8.
6. Максименко С.Д. Психічне здоров'я дітей / С.Д. Максименко // Психолог. – Січень 1(1) 2002. – С. 4.
7. Маслоу А. Дальние пределы человеческой психики / А. Маслоу. – СПб.: Евразия, 1997. – 430 с.
8. Олпорт Г. Становление личности: Избранные труды / Г. Олпорт. – М.: Смысл, 2002. – 462 с.
9. Петраков Б.Д. Психическое здоровье народов мира в XX веке: научный обзор / Б.Д. Петраков, Л.Б. Петракова // Экспресс-информация ВНИИМИ. – 1984. – №6. – С. 58.
10. Потапчук Є.М. Теорія та практика збереження психічного здоров'я військовослужбовців: монографія / Є.М. Потапчук. – Хмельницький: Вид-во Національної академії ДПСУ, 2004. – 323 с.
11. Райкрофт Ч. Критический словарь психоанализа: пер. с англ. / Ч. Райкрофт. – СПб.: Восточно-Европейский ин-т психоанализа, 1995. – 288 с.
12. Семке В.Я. Психическое здоровье и общество / В.Я. Семке // Сибирский вестник психиатрии и наркологии. – 1996. – №1. – С. 5–7.
13. Словарь практического психолога / [сост. С.Ю. Головин]. – Мн.: Харвест, 1998. – С. 175–176.
14. Хухлаева О.В. Основы психологического консультирования и психологической коррекции: [учеб. пособ. для студентов высш. пед. учеб. заведений] / О.В. Хухлаева. – М.: Издательский центр «Академия», 2001. – 208 с.

УДК 378:504

СТРУКТУРА І ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ

В.І. Карамушка

*кандидат біологічних наук, завідувач кафедри управління проектами
Університету менеджменту освіти НАПН України*

У статті аналізується категорія екологічних компетентностей особистості та обговорюються різноманітні підходи до визначення їхньої структури. Екологічна компетентність як інтегральна особистісна характеристика об'єднує в собі теоретичну підготовку й практичну спроможність і готовність ефективно виконувати екологічно збалансовані професійні функції. Запропоновано виокремити еко-орієнтаційні компетентності особистості, в яких об'єднуються не лише спроможність, а й прагнення перманентно аналізувати ситуацію, приймати рішення та їх реалізовувати в довкільно збалансованому форматі в процесах виробничої та невиробничої діяльності.

Ключові слова: екологічна свідомість, екологічні та еко-орієнтаційні компетентності, природне середовище.

В статье анализируется категория экологических компетентностей личности и обсуждаются различные подходы к определению их структуры. Экологическая компетентность является интегральной характеристикой, объединяющей теоретическую подготовку и практическую способность и готовность эффективно исполнять экологически сбалансированные профессиональные функции. Предложено выделить эко-ориентированные компетентности личности, которые включают не только способность, но и стремление к постоянному анализу ситуации, принятию решений и их воплощению в экологически сбалансированном формате процессов производственной и непроизводственной деятельности.

Ключевые слова: экологическое сознание, экологические и эко-ориентированные компетентности, естественная среда.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Підготовка фахівців у навчальних закладах відбувається в ринкових умовах, а це означає, що виживання, розвиток і процвітання навчальних закладів передусім залежатимуть від конкурентоздатності їхніх

випускників [10]. Останні мають залишати навчальний заклад з таким комплексом знань, умінь, навичок і мотиваційних чинників, які забезпечать їм отримання роботи, що задовольняла б не лише базові потреби, а й кар'єрні устремління. Іншими словами, випускники мають володіти належними професійними та іншими компетентностями належного рівня.

Переважна більшість вітчизняних дослідників і управлінців схиляється до того, що набір найважливіших компетентностей випускника вищого навчального закладу має включати, серед інших, екологічні компетентності (ЕК) [3; 13–16; 18; 19]. Насправді формування таких компетентностей починається ще зі школи [17] й має до певної міри універсальний характер, оскільки стосується осіб різного віку і форм діяльності і вирізняється значним поширенням в освітніх системах.

Зокрема, елементи таких компетентностей є невід'ємним складником рамкових освітніх стандартів у країнах Західної Європи. Стандарти вимоги в галузі інженерної освіти країн-членів Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) передбачають такі елементи, як прогнозування впливу інженерних рішень на суспільство і природне довкілля [22]. В більш широкому контексті довкільні компетентності представлені в глобальних компетентностях [23], носії яких здатні не лише розуміти глобальні проблеми і тенденції, а й відповідним чином реагувати на них. Якщо говорити про спеціальні галузі, зокрема про професії, пов'язані з дослідженнями та управлінням природним середовищем, то, звичайно ж, у цьому випадку екологічні компетентності є домінуючими [24]. Разом із тим, зауважимо, що у контексті проведення з довкільними викликами важливу роль будуть відігравати базові компетентності, які є також важливими або ж необхідними для оперування процесами в інших галузях людської діяльності [26].

Навіть побіжне сприйняття цього терміна дає змогу інтуїтивно окреслити його зміст і розуміння того, що екологічні компетентності охоплюють процеси взаємовідносин особистості з навколишнім середовищем у процесах професійної та повсякденної діяльності [1; 4; 7; 15]. Насправді ж це питання потребує ретельного аналізу, оскільки розуміння сутності ЕК, їх структури та прояву є передумовою формування та розвитку таких компетентностей під час професійної підготовки фахівців зокрема та становлення особистості загалом [11]. Водночас, аналіз доступних науково-педагогічних джерел свідчить про відсутність усталених поглядів та єдиного бачення стосовно екологічних компетентностей, що, у свою чергу, утруднює розроблення ефективних методик їх діагностування та формування. Саме тому **мета статті** полягає в теоретичному аналізі змісту, структури та функціональної організації екологічних компетентностей фахівців та визначенні на цій основі методичних підходів до діагностування та формування таких компетентностей у рамках підготовки фахівців у системі післядипломної освіти.

РЕЗУЛЬТАТИ ТЕОРЕТИЧНОГО АНАЛІЗУ ПРОБЛЕМИ

Перехід до практичного розв'язання проблеми формування та розвитку екологічних компетентностей базується передусім на визначенні їхньої структури та відповідних критеріїв [7; 12; 15]. Вихідними положеннями цього переходу є уявлення про те, що *екологічна компетентність* фахівця, як одна з ключових професійних компетентностей (а для певних груп фахівців вона є ключовою), є інтегрованим особистісним утворенням, що відображає єдність його теоретичної та практичної *спроможності й готовності* ефективно здійснювати екологічно значущі професійні функції: контролювати екологічно безпечну діяльність (свою власну й суспільно визначену, наприклад, діяльність виробничих об'єктів), проводити заходи, спрямовані на збалансоване використання природних ресурсів, охорону навколишнього природного середовища, а також прогнозувати наслідки власної та суспільної діяльності для природного довкілля, упереджувати їхній негативний вплив на довкілля та здоров'я людей, запобігати та ліквідувати надзвичайні ситуації техногенного та природного походження з особливо вираженим впливом на природне довкілля [15; 18–19].

Однак, це лише один момент того, що стосується екологічних компетентностей, тобто момент, пов'язаний із професійною підготовкою і діяльністю. Другий полягає в тому, що відповідні знання, навички, уміння як на індивідуальному (особистісному), так і на груповому (організації, громади тощо) рівнях потрібні також для гармонізації стосунків людини з навколишнім, перш за все, природним довкіллям [15]. Потрібні з тієї причини, що кожен з членів суспільства незалежно від рівня освіти, професійної підготовки та ін. робить свій внесок у виникнення й поглиблення екологічних проблем і конфліктів, що, зрештою, проявляється в поглибленні основної екологічної проблеми [8; 25]. Тут слід розмежувати суб'єктів діяльності: до виникнення екологічних проблем і конфліктів причетні практично всі суб'єкти діяльності (в силу тієї простої обставини, що задоволення базових потреб неможливо досягти без використання природних ресурсів, так само як і уникнути забруднення середовища існування відходами життєдіяльності, до чого причетні всі, щоправда, неоднаковою мірою). Разом із тим, переймається довкільними проблемами (насправді – проблемами суспільства) лише частина представників суспільства, й ще менша частина залучена до професійної діяльності, спрямованої на запобігання екологічним проблемам, їх розв'язання та усунення їхніх наслідків.

Водночас, ми розуміємо, що екологічні компетентності потрібні не лише професіоналам, а й кожній пересічній особистості [15]. І тому ми можемо говорити про різні форми екологічної компетентності – професійну та повсякденну. Саме тому необхідними знаннями, навичками, уміннями можуть володіти особистості, які не мали професійної підготовки, але їхній досвід у різних сферах життєдіяльності (у формуванні якого значну роль відіграли мотиваційні чинники) дозволяє їм компетентно розв'язувати довкільні проблеми або ж уникати їх. Такі особистості глибше розуміють сутність природних процесів, вирізняються особливим ставленням до довкільної сфери, екологічно виваженою поведінкою та активною життєвою позицією, що послужило підґрунтям для виділення особливого типу особистості – екологічної особистості [20]. Відмінною рисою такої особистості є підвищений рівень екологічної свідомості. Остання є вищим рівнем психічного відображення природного, антропогенного та соціального середовища, а також внутрішнього світу

людини. Разом із тим, від свідомості як такої вона відрізняється тим, що насичена екологічним змістом і є сукупністю екологічних уявлень, які формують суб'єктивне ставлення людини, перш за все, до природного середовища й визначають формати поведінки і прийняття рішень [2; 5; 8; 12].

Щоб виокремити особливості прояву екологічних компетентностей, ми пропонуємо розрізняти власне екологічні компетентності (сформовані в результаті професійної підготовки) та еко-орієнтаційні компетентності (ЕОК, сформовані в результаті професійної підготовки чи життєвої практики, але на тлі високої екологічної свідомості). Для останньої характерними є не лише належні знання, уміння та навички, а й відповідні світоглядні орієнтації, мотивація та активна діяльнісна сфера, що визначає не лише спроможність, а й готовність до активної діяльності у сфері взаємин з довкіллям. Таким чином, еко-орієнтаційна компетентність, як складник інтегральної професійної компетентності, разом з іншими її складниками утворює комплексну характеристику ділових та особистісних якостей спеціаліста і охоплює не лише сукупність і рівень знань, умінь, досвіду тощо, достатніх для ефективного здійснення професійної діяльності, але й соціально-моральну позицію особистості. Ми виходимо з розуміння того, що формування еко-орієнтаційних компетентностей в особистості не є разовим актом чи процесом, а відбувається під впливом неперервної освіти й самоосвіти, в тому числі (чи перш за все) екологічно спрямованої. І все це може відбуватися як в умовах формальної чи неформальної освіти, так і в процесі професійного становлення та професійної діяльності. Безумовно, ЕК органічно входить до ключових компетентностей, важливих для всіх спеціальностей, але для спеціальностей, безпосередньо пов'язаних з довкіллям, як підкреслювалося вище, вона входить до групи ключових компетентностей.

Структура екологічних компетентностей досі залишається предметом досліджень, дискусій і уточнень. Хрипунова А.Л. [18; 19] в результаті аналізу категоріального апарату компетентнісного підходу приходять до висновку, що екологічна компетентність включає три базових компоненти – знанневий (необхідний обсяг теоретичних і практичних знань), практичний (навички прийняття екологічно збалансованих рішень, запобігання та розв'язання екологічних проблем), та орієнтаційний (світоглядний). Власне, таку повну структуру мають еко-орієнтаційні компетентності, про що йшлося вище.

До практичної сфери ЕК належить не лише здатність забезпечувати екологічно гармонізовану діяльність виробничих та інших суспільно значущих об'єктів життєдіяльності, а й здатність контролювати й забезпечувати свою особисту екологічну безпеку. Перш за все, це означає, що екологічно компетентна особистість здатна прогнозувати наслідки своєї власної та суспільної діяльності для природного довкілля та здоров'я людей, організовувати та здійснювати заходи, спрямовані на запобігання негативним наслідкам такої діяльності, а в разі виникнення надзвичайних екологічних ситуацій – ефективно протидіяти та ліквідувати їхні наслідки.

Тому, окрім наявності відповідних знань (знанневий компонент), уміння приймати відповідні рішення в стандартних та критичних умовах (практичний компонент) та впроваджувати ці рішення в життєдіяльність (діяльнісний компонент), потрібні ще навички аналітичного мислення (аналітичний компонент). Така сукупність характеристик, очевидно, і складає основу структури екологічної компетентності.

Разом із тим, наголосимо на тому, що всі ці складові матимуть обмежене значення для особистості, орієнтація та інтереси якої спрямовані в іншу сферу діяльності. Саме тому мотиваційні чинники є надзвичайно важливими для результативності діяльності особистості [21]. В контексті предмета аналізу мотиваційний компонент екологічної компетентності може мати зовнішню (середовищну) і внутрішню (особистісну) природу. Чинники внутрішньої природи (масштаб і глибина знань, переконання, усвідомлення природи процесів, особистий досвід та ін.) забезпечують світоглядні орієнтації і стають ключовими спонуками як до прийняття відповідних (у даному випадку – екологічно виважених) рішень, так і до їх своєчасного і ефективного впровадження. Тому ще раз підкреслимо доцільність виокремлення *еко-орієнтаційних компетентностей особистості*, в яких об'єднуються не лише здатність, а й прагнення перманентно аналізувати ситуацію, приймати рішення та реалізовувати їх у житті в довкільно збалансованому форматі.

Варто наголосити на значенні мотиваційного компонента як інтегрованої характеристики особистості. Саме мотиваційні прояви можуть характеризувати і характеризують сформованість довкільно значущих особистісних якостей, сукупність екологічно-ціннісних орієнтацій та наявність стимулів щодо здійснення екологічно доцільної професійної та повсякденної діяльності. При цьому важливим етапом формування мотиваційного компонента екологічної компетентності майбутніх фахівців, перш за все, тих, діяльність яких буде сконцентрована на довкільних проблемах будь-якої сфери, є розвиток у особистості базових моральних якостей. Такими є патріотизм, гуманізм, відповідальність та ініціативність, і ці якості є вкрай важливими також для формування екологічно значущих характеристик [21]. Але формування екологічно значущих моральних якостей у майбутніх фахівців, незважаючи на те, що вони є важливою передумовою формування екологічно-ціннісних орієнтацій, в умовах домінування ринкових відносин і пропагування споживацьких настроїв стає складною педагогічною проблемою, яка потребує розв'язання вже на рівні суспільства, зокрема, шляхом удосконалення політики виробництва і споживання та здійснення відповідних кроків у освітній, законодавчій та інших сферах суспільної діяльності.

З іншого боку, зважаючи на психологічні характеристики особистості, не можна ігнорувати те, що екологічна компетентність як майбутніх фахівців, так і будь-якої пересічної особистості складається з когнітивного, мотиваційного, діяльнісного та рефлексійного компонентів [18]. Саме тому розробка критеріїв та показників екологічної компетентності має базуватися на таких компонентах та враховувати психологічні та інші важливі в цьому контексті характеристики особистості.

Як бачимо, екологічні компетентності мають складну структуру й складаються головним чином з блоку професійного спрямування та блоку орієнтаційного спрямування. Прагнення дослідників деталізувати

структуру ЕК та більш точно визначити складники, можливо, є виправданим з огляду на необхідність більш глибокого й адекватного розуміння цієї категорії. Разом із тим, це суттєво ускладнює визначення пакета показників і критеріїв, які свідчили б, по-перше, про наявність ЕК (ЕОК), а по-друге, про рівень їхньої сформованості. Для психолого-педагогічної сфери, де чіткість визначення категорій і феноменів є найбільш проблематичною, раціональне формування набору показників ЕК мало б перспективи у сфері ефективного застосування у дослідницькій та практичній діяльності [6]. В цьому контексті показовою є позиція Єрмакова Д.С. [7], який визначає такі основні складові екологічної компетентності, як «збереження здоров'я – дотримання норм здорового способу життя; ціннісно-сміслові орієнтації – цінності життя, екологічні цінності; інтеграція – екологічний підхід як основа цілісного світогляду сучасної людини; громадянськість – дотримання прав та обов'язків у галузі охорони довкілля; відповідальність, обов'язок; самовдосконалення, саморозвиток, рефлексія – пошук сенсу життя; розвиток професійних екологічних орієнтацій, володіння екологічною культурою; соціальні взаємодії – соціальне партнерство, співпраця у процесі вирішення екологічних проблем; діяльність – виявлення і розв'язання екологічних проблем, екологічні дослідження, розробка та реалізація екологічних проектів (планування, проектування, моделювання, прогнозування, застосування нових інформаційних технологій)».

Погоджуючись в цілому з тим, що такі складники можуть мати місце в структурі ЕК, ми вважали б за доцільне звужити їхнє коло та визначити саме ті з них, які були б практично корисними (вимірними). Саме при такому підході можна буде оцінювати рівень ЕК (ЕОК) та порівнювати такі рівні для різних особистостей. Є всі підстави для переконання в тому, що це не вплине на об'єктивну картину ЕК (ЕОК), але дасть змогу більш адекватно говорити про їхню сформованість і, що особливо важливо, впливати на процес формування та моніторити його.

Як впливає з огляду літературних джерел, єдиного підходу до бачення сутності й структури екологічних компетентностей на сьогодні немає. Це є причиною того, що немає і єдиного підходу до визначення, діагностики і формування таких компетентностей. Саме тому існує багато підходів щодо формування ЕК, побудованих на різних моделях структури ЕК, а в кожному конкретному випадку дослідники віддають перевагу тій чи іншій моделі. В такій ситуації визначення та порівняння результативності підходів стає щонайменше проблематичним.

ВИСНОВКИ

У результаті аналізу науково-педагогічної літератури, зокрема джерел, присвячених обговоренню категоріального апарату компетентнісного підходу, ми приходимо до наступних висновків.

1. Екологічна компетентність фахівців (в загальному – особистості) належить до основних професійних компетентностей, незважаючи на явне ігнорування цієї обставини як значною кількістю дослідників, так і практиків освіти.

2. Екологічна компетентність є інтегральним особистісним утворенням, що об'єднує в собі теоретичну підготовку й практичну спроможність і готовність ефективно виконувати екологічно (довкільно) збалансовані професійні функції. До останніх належить не лише здатність забезпечувати екологічно гармонізовану діяльність виробничих та інших суспільно значущих об'єктів життєдіяльності, а й здатність контролювати й забезпечувати свою особисту екологічну безпеку. Запропоновано виокремити *еко-орієнтаційні компетентності особистості*, в яких об'єднуються не лише здатність, а й прагнення перманентно аналізувати ситуацію, приймати рішення та їх реалізовувати в процесі виробничої та невиробничої діяльності в довкільно збалансованому форматі.

3. З огляду на психологічні характеристики особистості, екологічна компетентність майбутніх фахівців включає когнітивний, мотиваційний, діяльнісний та рефлексійний компоненти, тому при розробленні показників і критеріїв ЕК ці компоненти не можуть бути проігноровані.

4. Проведений аналіз структури екологічних компетентностей особистості дає змогу виокремити їхні показники і критерії та запропонувати підходи щодо їх застосування в процесі діагностування та формування ЕК.

ЛІТЕРАТУРА

1. Адабашев Б. Екологічна культура як складова загальної культури майбутнього фахівця технічного профілю / Б. Адабашев, Д. Коломієць // Вісник Прикарпатського університету. – 2008. – Вип. XXV. – С. 284–289.
2. Білоус О.В. Компоненти екологічної свідомості особистості / О.В. Білоус // Актуальні проблеми психології : зб. наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України / [ред. кол. : С.Д. Максименко (гол. ред.) та ін.]. – К., 2004. – Т. 7. – Вип. 2. – С. 5–12.
3. Будагянц Г.М. Педагогічні умови формування екологічної компетентності інженерів у галузі енергетики / Г.М. Будагянц // Проблеми інженерно-педагогічної освіти. – 2009. – № 24–25. – С. 318–323.
4. Глухова Г.Г. Аксиологічні засади формування екологічної культури студентів вищих технічних навчальних закладів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.07 / Г.Г. Глухова. – К., 2008. – 20 с.
5. Горбань Г.О. Деякі аспекти формування екологічної свідомості у вищому навчальному закладі / Г.О. Горбань // Актуальні проблеми психології : зб. наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / за ред. С.Д. Максименка. – К. : Міленіум, 2005. – Т. 7. – Вип. 5. – Ч. 1. – С. 103–108.
6. Дерябо, С.Д. Экологическая психология: диагностика экологического сознания / С.Д. Дерябо. – М. : Московский психол.-соц. ин-т, 1999. – 310 с.
7. Єрмаков Д.С. Формирование экологической компетентности учащихся: теория и практика / Д.С. Єрмаков. – М. : МИОО, 2009. – 180 с.
8. Карамушка В.І. Екологічна проблема і коло проблем екологічної психології / В.І. Карамушка // Актуальні проблеми психології. Том 1 : Економічна психологія. Організаційна психологія. Соціальна психологія : зб. наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / за ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки. – К. : Міленіум, 2003. – Вип. 11. – С. 117–121.
9. Карамушка В.І. Екологічна свідомість / В.І. Карамушка // Енциклопедія сучасної України. – К., 2009. – Т. 9. – Е-Ж. – С. 45–46.
10. Карамушка В.І. Реагування освіти на цивілізаційні виклики / В.І. Карамушка // Шлях освіти. – 2011. – №1 (59). – С. 25–32.

11. Курманов А.В. Уровни и критерии оценки экологической компетентности студентов колледжа / А.В. Курманов // Научно-исследовательская работа. – 2011. – Вып. 2. – С. 43–44.
12. Львовичкіна А.М. Психологічні засади формування еколого-орієнтованої свідомості : монографія / Л.М. Львовичкіна. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – 422 с.
13. Олійник Н.Ю. Формування екологічної компетентності студентів гідрометеорологічного технікуму у процесі навчання інформаційних технологій : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.02 / Н.Ю. Олійник. – Х., 2005.
14. Титаренко Л.М. Готовність до екологічної діяльності як засада формування екологічної компетентності студентів / Л.М. Титаренко // Підвищення готовності майбутніх фахівців до інноваційної педагогічної діяльності : зб. наук. пр. – Х. : Стиль-Іздат, 2005. – С. 201–206.
15. Титаренко Л.М. Екологічна компетентність особистості як складова її життєвої компетентності / Л.М. Титаренко // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. – К., 2005. – Вып. 8. – Кн. II. – С. 12–15.
16. Титаренко Л.М. Формування екологічної компетентності студентів біологічних спеціальностей університету : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.07 / Л.М. Титаренко. – К., 2007. – 20 с.
17. Формування екологічної компетентності школярів : наук-метод. посіб. / [Н.А. Пустовіт, О.Л. Пруцакова, Л.Д. Руденко, О.О. Колонькова]. – К. : Пед. думка, 2008. – 64 с.
18. Хрипунова А.Л. Структурні компоненти енергоекологічної компетентності фахівців технічних напрямків / А.Л. Хрипунова // Педагогіка та психологія : зб. наук. пр. – Х. : ХНПУ, 2007. – Вып. 32. – С. 144–150.
19. Хрипунова А.Л. Формування енергоекологічної компетентності у фахівців технічного спрямування / А.Л. Хрипунова // Педагогічні науки : зб. наук. пр. – Суми, 2007. – С. 324–329.
20. Шмалей С.В. Екологічна особистість / С.В. Шмалей. – К. : Бібліотека офіційних документів, 1999. – 232 с.
21. Якобсон П.М. Психологические проблемы мотивации поведения человека / П.М. Якобсон. – М. : Советская педагогика, 1969. – 189 с.
22. A Tuning-ANELO Conceptual Framework of Expected / Desired Learning Outcomes in Engineering. OECD. – Tuning Association, 2009. – 48 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oecd.org/education/highereducationandadultlearning/43160507.pdf> (10 жовтня 2012 р.)
23. Competence based learning. A proposal for the assessment of generic competences / Ed. A.V. Sanchez, M.P. Ruiz. – University of Deusto, 2008. – 335 p.
24. Earth sciences, environmental sciences and environmental studies, 2007. The Quality Assurance Agency for Higher Education, 2007. – 31 p.
25. Stern, P.C. Psychological dimension of global environmental change / P.C. Stern // Annual review of Psychology. – 1992. – V. 43. – P. 269–302.
26. The Global Competence Matrix / Council of Chief State School Officers. – Washington, 2010. – 8 p.

УДК 159.955:378.147

ФОРМИРОВАНИЕ ВАРИАТИВНОСТИ МЫШЛЕНИЯ СТУДЕНТОВ В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ ПСИХОЛОГИИ

Э.Н. Кудусова

*преподаватель кафедры психологии РВУЗ «КИПУ», г. Симферополь,
аспирантка кафедры психологии управления
ДВНЗ «Университет менеджмента образования» НАПН Украины*

В статье обоснован выбор учебного предмета психологии в качестве основы для формирования вариативности мышления студентов. Дается характеристика контрольной и экспериментальной групп, раскрывается содержание экспериментальной работы, приводятся данные, свидетельствующие о ее эффективности.

Ключевые слова: творческое мышление, вариативность мышления, гибкость, продуктивность, оригинальность.

У статті обґрунтовано вибір навчального предмета психології як основи для формування варіативності мислення студентів. Подано характеристику контрольної та експериментальної груп, розкрито зміст експериментальної роботи, наведено дані, що свідчать про її ефективність.

Ключові слова: творче мислення, варіативність мислення, гнучкість, продуктивність, оригінальність.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМЫ

Особое внимание в современной психолого-педагогической науке в последний период уделялось поиску способов активизации творческого мышления. Разработаны разнообразные техники, технологии активизации, выявляются оптимальные стратегии и алгоритмы творческого мышления, получившие широкое распространение в практике. Многие исследования этого направления посвящены как формированию творческих способностей, так и развитию отдельных качеств творческого мышления. Однако переход от чисто научного поиска к практике подготовки творческих специалистов требует особой проработки. Прежде всего – каким образом обеспечить в учебном процессе формирование творческих качеств. Дефицит учебного времени часто не позволяет преподавателям выходить за рамки чисто репродуктивного освоения учебного материала. И здесь важным резервом могут выступить изменения в методике изучения отдельных предметов, органическом включении в учебный процесс заданий на развитие творческого мышления. Особая роль может тут принадлежать психологии – учебному предмету, который в силу своей содержательной и смысловой специфики может оказать большое влияние на развитие творческого мышления студентов.

Однако на сегодняшний день изучение психологии не направлено на развитие самого будущего специалиста. Основное внимание уделяется знаниевому аспекту: овладению отдельными понятиями, методиками, иллюстрации способов получения психологических знаний. Явно недостаточно используется потенциал психологии как средства формирования вариативности мышления. Ведь именно в психологии проявляются наиболее ярко следующие качества: вариативность подходов, точек зрения, взглядов, методических приемов, относительность ракурса рассмотрения, необходимость децентрации для осознания сущности явления и т.д.

Таким образом, необходимость качественных изменений в требованиях к профессиональной подготовке студентов обуславливает потребность существенно пересмотреть позицию относительно роли психологии в системе высшего образования. Настало время вести речь о цели изучения психологии не только как формирования определенного объема психологических знаний, а как средства развития социально и